

'PANOPTİKON TOPLUM' GERÇEĞE DÖNÜŞTÜ

Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) Diyarbakır Şubesi tarafından düzenlenen "İletişim Özgürlüğü" paneli 26 Şubat 2011 tarihinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi.

EMO Yönetim Kurulu Başkanı Cengiz Göltaş'ın yöneticiliğini yaptığı panele, EMO Bilişim Komisyonu Başkanı Tarık Öden, Beykent Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Zeynep Özarslan, Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Barış Çoban, EMO Hukuk Müşaviri Hayati Küçük ve BDP Eş Genel Başkan Yardımcısı Meral Danış Beştaş konuşmacı olarak katıldı.

Panelin açılış konuşmasını yapan EMO Diyarbakır Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı İdris Ekmen, EMO'nun meslek alanlarına ilişkin tüm toplumu ilgilendiren konulara da dikkat çekmeye çalıştığını belirterek, iletişim özgürlüğünün ve gizliliğin korunmasının bir Anayasal hak olduğunu vurguladı. Hukukun teknolojinin hızlı gelişimine uyum sağlayamaması nedeniyle hak ihlallerinin daha sık yaşanmaya başladığına dikkat çeken Ekmen, "Sokaktan geçen sıradan, normal bir insanın bile dinlendiği ya da izlendiği kaygısına kapıldığı bir ülkede, herhalde durumun çok

vahim olduğunu, vahametinin çok üst düzeyde olduğunu tespit etmek yerinde olacaktır" diye konuştu. Teknolojinin gelişimi ile birlikte sürekli takip edilebilmemizi sağlayan sistemlerinde hayatımıza girdiğini kaydeden Ekmen, konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Sokaklardaki kameralardan tutun da, güvenlik kameralarına, telefon ve ortam dinlemelerine, İnternet üzerinden yapılan veri alışverişlerinin tabikine kadar birçok alanda sürekli gözetlenebilme ihtimaline açık olduğumuz bir durum artık hepimizin özelini yok etmiştir. Çünkü bütün yaşantımız artık birilerinin gözlerinin ve/veya kulaklarının ucundadır. O yüzden, bu sınırsız gözetim durumunu da 'hepimiz gözetimdedeyiz' diye tanımlama ihtiyacı içerisinde olduk."

Teknolojik imkanların, egemenlerin elinde muhaliflere karşı hukuksuz bir biçimde kullanılan araçlara dönüştüğünü ifade eden Ekmen, "Hrant Dink'in katilini bu izleme sistemleriyle, güvenlik kameralarıyla tespit ettiklerini, yaladıklarını söyleyenler, çevresindeki karanlık ilişkileri, maalesef aynı teknolojik imkanları kullanarak çözebilme 'şansına' sahip olamadılar" diye konuştu.

Nüfus yoğunluğu hesaba katıldığında takip edilme, izlenme, dinlenme vakalarının en çok yaşandığı kent olarak Diyarbakır'ın ön plana çıktığını belirten Ekmen, şunları söyledi:

"Kürt Sorunu'nun barışçıl çözümünde en önemli aracın diyalog olduğunu ifade ettik ve dedik ki; 'muhataplarınızı dinleyin.' Sanırım sistem bizi anladı, ama yanlış anladı. Demokratik çözüm için çaba sarf eden 1500'ün üzerinde Kürt siyasetçisini dinledi ve o dinlemeler sonrasında cezaevine doldurdu. Öyle tahmin ediyorum ki, bu da bir kara mizah örneği olarak tarih sayfalarındaki yerini alacaktır."

AKP'nin Çözümü: Telefonları Kapatmak

Ekmen'in konuşmasının ardından kürsüye gelen panel yöneticisi EMO Yönetim Kurulu Başkanı Cengiz Göltaş, iletişim özgürlüğü konusuna ilişkin olarak EMO'nun 2009 yılında "Elektronik Gözetli Dünya: e-Göz@ltı" başlıklı rapor yayınladığını hatırlatarak, konunun EMO'nun düzenlediği çeşitli sempozyum ve panellerde de tartışıldığını kaydetti. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa'nın iletişim özgürlüğünü güvence altına aldığını anımsatan Göltaş, AKP Hükümeti'nin konuya bakışının anlaşılması için Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'ın TBMM kürsüsünde 3 Haziran 2008 tarihinde bir soru önermesine verdiği yanıtı, katılımcılara okudu. Yıldırım'ın yasadışı dinlenmelerin önlenemeyeceğini iddia ettiğini kaydeden Göltaş, Yıldırım'ın "Peki, dinlenmeyi, yasadışı dinlemeyi önlemeye imkan var mı? Arkadaşlar, maalesef yok yani, Türkiye'de de yok, dünyanın hiçbir yerinde de. Bunun tek yolu konuşmamaktır!" şeklindeki sözlerini aktardı. Göltaş, "Yani AKP'nin iletişimden sorumlu bakanı, Ulaştırma Bakanı, bu konuda az konuşmayı ya da hiç konuşmamayı tavsiye ediyor" dedi.

12 Eylül Uzantısı Anlayış Devrede

Panelde ilk sözü alan EMO Bilişim Komisyonu Başkanı Tarık Öden, 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimlerden hemen önce Ankara 12. Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararıyla, Türkiye'de yaşayan bütün insanların telefon görüşmelerinin, haberleşmelerinin kayıt altına alındığını anımsatarak, şöyle konuştu:

"Ülkeyi yöneten neoliberal zihniyet yasaları hiçe saymakta, demokratik hukuk anlayışına da gölge düşürmekte. Çağdaş hukuk düzenlerinde temel yaklaşım, sosyal düzeni korumak ile bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı arasında bir denge kurulmasıdır. Bu dengeye göre gerçeğin bulunarak, adil yargılama sisteminin uygulanmasının sağlanması hedeflenir. Ancak Türkiye'de suçlu ile suçsuzu birbirinden ayırmaya özen göstermeyen, 12 Eylül uzantısı bir anlayışın artık kendi kendisiyle yüzleşmesi, antidemokratik uygulamalara son verilmesi, fişlemelere son verilmesi gerekiyor."

12 Bin Kişi Boşuna Dinlendi

Adalet Eski Bakanı Mehmet Ali Şahin'in bir soru önermesine verdiği yanıtta, son 3 yılda dinlenen ve suç unsuruna rastlanmadığı için kayıtları imha edilen kişi sayısının 12 bin 858 olduğunu açıkladığını hatırlatan Öden, şu verilere dikkat çekti:

"Dinlemenin en yoğun olduğu yer İstanbul olarak tanımlanmış. Suç unsuruna rastlanmadığı için dinleme kayıtları imha edilen kişi sayısı İstanbul'da 1912 iken, Diyarbakır'da 1718. Ankara'da 35 iken, küçük bir il olan Hakkari'de ise 221 olarak açıklandı."

Gözetleme Nasıl Yapılıyor?

İletişim özgürlüğüne müdahalenin trafik takibi, konum belirleme ve içerik takibi olarak üçe ayrılabilceğini kaydeden Öden, trafik takibi kapsamında cep telefonu ve sabit telefon işletmecilerin kimin, kiminle ne zaman görüştüğü konusunda bilgileri Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na (TİB) düzenli olarak bildirmekle yükümlü olduklarını hatırlattı. Kimin ne zaman, nerede bulunduğuna ilişkin bilgilerin küresel konum belirleme (GPS) cihazları ve cep telefonu kullanan kişilerin hangi baz istasyonları ile temas kurduğunun belirlenmesi ile yapılabildiğini anlatan Öden, yoğun baz istasyonu bulunan şehirlerde kişinin bulunduğu sokak, hatta binanın bile tespit edilebileceğini kaydetti.

İçerik takibini ise, "kimin kime ne dediğinin" belirlenmesi olarak özetleyen Öden, telefon ve ortam dinlemeleri ile elektronik yazışma takibinin bu kapsama girdiğini kaydetti. Yasal telefon dinlemelerinde hakim kararının ardından TİB'in söz konusu numaralar ile yapılan görüşmeleri kaydettiğini aktaran Öden, yasadışı dinlemelerin ise uydu aracılığıyla havadan yapılabildiği gibi ortam dinleme aletleri, casus yazılımlar gibi çeşitli yöntemlerin de kullanıldığını belirtti. Cep telefonların yasadışı olarak dinlenmesinde en çok bu telefonlara gizlice yerleştirilen casus yazılımların kullanıldığını dikkat çeken Öden, bu casus yazılımlar ile ortam dinlemelerinin bile gerçekleştirilebildiğini kaydetti.

İstihbarat Önem Kazandı

Öden'in ardından konuşan Beykent Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Zeynep Özarslan, günümüzde egemen güçlerin toplum üzerindeki hegemonyasını devam ettirebilmesi için istihbarat sistemlerinin daha çok önem kazandığını ifade ederek, şöyle konuştu:

"İstihbarat sistemleri aracılığıyla kişiler hakkında toplanan bu veriler bir yandan da kapitalist sistemin devam etmesini sağlamakta. Yani özel şirketler bizler hakkında veriler toplarken, tüketici profilleri oluşturmaktadır. İşverenler de işçileri daha iyi denetleyebilmek için birtakım sistemler kullanmaktadır. Bunun dışında, bir yandan da devletin gözetimi söz konusudur."

18. yüzyılda yaşayan Jeremy Bentham adlı düşünürün hastane, hapisane, yatılı okul gibi çeşitli mekanlar için geliştirdiği bir mimari modelden söz eden Özarslan, modelin ayrıntılarını şöyle aktardı:

"Hapishane modelinde, dairesel büyük bir bina düşünün ve o binanın avlusunda inşa edilmiş, dört bir yanı gören küçük bir gözetleme kulesi düşünelim. Her bir hücrenin dışarıdan görülebilen bir cam kapısı var ve mahkumlar buradan rahatlıkla görülebiliyorlar. Gözetleme kulesinde de bir kişi veya daha fazla kişi olabilir. Burada önemli olan, gözetleme kulesinin camlarının içeriği göstermemesi. Yani mahkumlar hiçbir zaman gözetlenip gözetlenmediklerini bilmiyorlar. Burada önemli olan, gözetleme aktivitesinden ziyade, mahkumların her an iktidarın gözünün ve kulağının üzerinde olduğunu varsayması ve kendi kendini disipline etmesidir."

Panoptikon Toplum Gerçeğe Dönüştü

Bentham'ın "panoptikon" adını verdiği modelinin okul, hastane gibi tüm toplumsal yapılara uygulanması ile daha

çocukluktan disipline edilen yeni nesiller yetiştirilmesini öngördüğünü vurgulayan Özarslan, şöyle devam etti:

"Bu 'panoptikon' kelime anlamı olarak, gözün her yerde olmasını ifade ediyor. Biz bu denetim ve gözetim sistemlerini içselleştiriyoruz, bunlar kişiliğimizin bir parçası haline geliyor. Kendi polisimizi, kendi gardiyanlarımızı kafamızda yaratıyoruz ve sürekli kendimizi disipline ediyoruz."

Devletin ise suçu azaltmak veya güvenliği sağlamak gerekçesi ile gözetim sistemlerini kullandığını kaydeden Özarslan, İstanbul'da kullanılan MOBOSE sistemin tüm illere yaygınlaştırıldığı hatırlattı. Lüks semtlere yerleştirilen kameraların, hırsızlığa karşı, yoksul mahallelerdekilerin ise öteki olarak görülen sınıfların toplumsal kontrolünü sağlamak için yerleştirildiğini ifade eden Özarslan, gözetleme sistemlerinin kullanılmasında da bir sınıfsal ayrımın söz konusu olduğunu kaydetti.

Gözetleme Sistemi İç Savaş Mantiğine Dayanıyor

Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Barış Çoban, insanoğluna önce kendilerini her zaman gözetleyen "tanrısal gözün" öğretildiğini, insan evriminin gelişmesi ile birlikte insanların önce anne-babalarının sonra öğretmenlerinin gözetiminde büyüdüklerine dikkat çekti. Paris Komünü sonrasında kentten yeniden inşa edilmesinin gündeme geldiğini ve Georges-Eugène Haussmann'un direnişçilerin kolayca barikat kurduğu, küçük sokaklar yerine düzenli ordunun müdahale edebileceği geniş bulvar ve caddelerin inşa edilmesini istediğini hatırlatan Çoban, o günden bu yana muhalifleri etkisiz kılabilecek yeni yönetimler kullanıldığını kaydetti. Gözetim sistemlerinin tamamen "adi suçu engellemek" söyleminin arkasına sığınıp yaşama geçirildiğini belirten Çoban, "Siyaseti bir

suç haline dönüştürüp, engellemeye çalıştıkları şey bu. Polis aslında tamamen iç savaş mantığı üzerinden kurgulanmış bir silahlı güç ve devletin hem gözü, hem şiddeti uygulayan eli durumunda” diye konuştu.

Özel kurumların, hem işçilerin veriminin artırılması hem de sendikal faaliyetlerde bulunmasına engel olmak için gözetleme yapığını belirten Çoban, “Bu gözün her zaman işçinin üzerinde tutulması, verimli çalışmasını, makineleşmesini sağlıyor, ama insan olmasını engelliyor” dedi.

İktidarın Gözü Kendine Kapalı

İşkence yapıldığına ilişkin iddiaların bulunduğu durumlarda, olay yeri görüntülerine bir türlü ulaşamadığına dikkat çeken Çoban, “Bu anlamda da iktidarın gözü kendisine kör, yani iktidar suç işlediği anda o göz kapanıyor” saptamasını yaptı.

Toplumun teknolojik gelişmelerin olumsuzluklarını tersine çevirebileceğini vurgulayan Çoban, “Mısır ve Tunus’ta da kameraları vardı, ama büyük kitlelerin ayaklanışında, o kameraların hiçbir öneminin olmadığı ortaya çıktı” diye konuştu. İktidarların her şeyi bildiği ve kontrol ettiği yansamasının “paranoyakça” olduğunu ifade eden Çoban, “Ne kadar izleseler de muhalifler bir şekilde iktidarın gözünü kör kılıp, kendilerini var etmeyi ve direnmeyi beceriyorlar. İktidarın gözü yeni teknolojilerle beraber üzerimize gelebilir, ama çok basit tekniklerle iktidarın gözünü kör edip, kendi gökyüzümüzü özgürleştirme gücüne sahip olabiliriz” dedi.

Anayasa’nın Sağladığı Haklar Kullanılmıyor

EMO Hukuk Müşaviri Hayati Küçük, Anayasa’nın 7. Maddesi’nde “Özel hayatın gizliliği”, 22. Maddesi’nde “Haberleşme hürriyeti”, 12. Maddesi’nde ise “Temel hak

ve hürriyetlerin nasıl sınırlanacağına” ilişkin düzenlemeler bulunduğunu hatırlatarak, şöyle konuştu:

“Oysa bugün yaşadığımız ortama baktığımızda, Anayasa’daki bu düzenleme ile pratik yaşamdaki durumun birbiriyle örtüşmediğini görüyoruz. Hatta işi tersinden tanımlamaya çalışsak, belki bir anayasa kuralı oluşturabiliriz kafamızda: ‘Haberleşme serbesttir ama herkes konuştuğuna dikkat etmelidir.’ Sanki Anayasa hükmü bu şekildeymiş gibi bir uygulama söz konusu.”

Küçük, Anayasa’nın 22. Maddesi’nde “ancak milli güvenlik, kamu güvenliği, suç işlenmesini önlemeye yönelik durumlarda, kişilerin yaşam haklarının korunması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” durumlarında kişilerin haberleşmelerinin denetlenebilmesine olanak sağlandığını kaydetti. “Anayasada bu konuda bir problem olup olmadığına baktığımızda; aslında hem ana kuralların sıralanması, hem de istisnaların düzenlenmesi açısından Anayasa’da bir problem görünmüyor” diyen Küçük, haberleşmesi denetlenecek kişinin kimlik bilgilerinin, telefon numarasının mutlaka mahkeme kararında bulunması gerektiğine işaret ederek, sorunu şöyle ortaya koydu:

“Hakimler genellikle kolluk kuvvetlerinin önlerine koyduğu karar kağıtlarını okumadan altına imza atıyorlar. Bu kararlarda ya kişinin kimliği bulunmuyor, ya o kişiye ait olmayan telefonların dinlenmesi söz konusu olabiliyor. Buna en çarpıcı örnek olarak, İzmir’de bir ağır ceza mahkemesi başkanının kendi telefonunun dinlenmesiyle ilgili kararın altına imza atmış olmasını verebiliriz.”

Şüpheli Olmayanlar Gözetlenemez

Daha önce farklı kuruluşların kendi olanakları üzerinden yaptıkları dinlemelerin TİB’in kurulması ile tek merkezde toplandığını hatırlatan Küçük, 2007 yılında bütün vatandaşların iletişim bilgilerinin tespit edilmesine yönelik Emniyet İstihbarat Dairesi tarafından alınan mahkeme ka-

rarına itiraz etmeyen TİB'in Jandarma için verilen benzer nitelikteki kararına itiraz ettiğine dikkat çekti. Jandarma için verilen karara yapılan itirazın reddedilmesinin ardından Adalet Bakanlığı tarafından Yargıtay'a başvuru yapıldığını kaydeden Küçük, tüm vatandaşları ilgilendiren bu kararın 11 ay sonra bozulduğuna dikkat çekti.

Küçük, şüpheli olsun olmasın tüm vatandaşlar için alınan iletişimin tespit edilmesine yönelik karar hukuka aykırı olduğu gibi, MOBOSE kameraları ile herkes için ortam dinlemesi ve gözetlemesi yapılmasının da hukuka aykırı olduğunu kaydetti.

“Yönetmelik ile Yasayı Aştılar”

Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) sakıncalı görülen kimi dinleme ve izleme faaliyetlerinin, “Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda Öngörülen Telekomünikasyonla Yapılan İletişimin Denetlenmesi, Gizli Soruşturmacı ve Teknik Araçlarla İzleme Tedbirlerinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” ile aşıldığını kaydeden Küçük, yönetmelikte yer alan kimi düzenlemelerden örnekleri dinleyicilere aktardı. Açılan dava sonunda Danıştay Dava Daireleri Kurulu'nun Adalet Bakanlığı'nın böyle bir yönetmelik çıkarmaya yetkisi olmadığına ve yönetmelik ile mahkemelerin kanunu yorumla yetkisine müdahale edildiğine hükmettiği belirten Küçük, “Yasama organı fonksiyonlarının yürütme organı tarafından Adalet Bakanlığı eliyle gasp edildiğinin de ayrıca tespit edilmesi gerekmektedir” diye konuştu.

“Reform Diye Sundular Telefonla Konuşamaz Olduk”

BDP Eş Genel Başkan Yardımcısı Meral Danış Beştaş ise 2005 yılında yapılan ve reform olarak sunulan TCK değişikliklerinden sonra yaşanan gelişmeleri şöyle anlattı:

“Dinleniyor muyuz, gözetleniyor muyuz, izleniyor muyuz? Doğrusu, özellikle KCK operasyonlarından sonra

mümkünse telefonda hiç konuşmuyorum. Tırnak içinde söylüyorum bunu tabii. Özellikle KCK dosyasındaki iddiaların büyük bir kısmı yasadışı telefon dinlemelerine dayandırıldığı için ve bu davaya bakan avukatlardan biri olarak, diğer pek çok kişi gibi ben de ona göre davranıyorum. Niye böyle yapıyoruz; çünkü hukuk yok, hukuk işlemiyor.”

Anayasa'da ve ilgili yasalarda koruyucu hükümler bulunmasına rağmen insanların jest, mimik veya alkışlarının gözetlenip, dava dosyalarında örgüt üyeliğine delil olarak sunulabildiğine dikkat çeken Beştaş, bu video çekimleri ve ses kayıtları nedeniyle 11-12 yıla varan hapis cezaları verildiğini kaydetti.

KCK Davası'nın 4 Şubat 2007'de yapılan bir ihbar telefonu nedeniyle başlatıldığını ve öncelikle kişilerin telefonlarının dinlenmeye başlandığını kaydeden Beştaş, “Bu ihbar çok şeye kadir oldu. Yani 2004 yılından 2009'a kadar bu kişilerin telefonları dinlendi ve teknik takip yapıldı” diye konuştu. Dava kapsamında, kapatılan DTP'nin kurduğu Yerel Yönetimler Bürosu, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, BDP Diyarbakır İl Örgütü'nün dinlenmesine ilişkin kararların defalarca uzatıldığını kaydeden Beştaş, şöyle devam etti:

“Düşünün, şüpheliye soruyorlar ‘Sen, İllsu Barajı'nın yapılmaması için, Hasankeyf'i kurtarmak için kampanyalara katılmışsın, bu konuda yoğun telefon görüşmelerin var. Sen Hasankeyf'i kimin kurtarmaya çalıştığını bilmiyor musun?’ Sonra da iddianameye, ‘Terör örgütü mensuplarının geçiş güzergahı olan Hasankeyf'in sular altında kalmaması için eylem ve etkinliklerde bulunmak, o doğrultuda çalışmak’ şeklinde yazabiliyorlar.”

Telefonda Kürtçe küfretmenin bile dava konusu yapılabildiğini kaydeden Beştaş, “Bu da gündelik yaşamda insanların psikolojisini çok olumsuz etkiliyor tabii. Kendi kendini sınırlama artık çok normal bir tutuma, davranışa dönüştü bölgede” dedi. ◀

